

Kuva: Oona Laitinen

Iiris Laisi
Tanssitaiteen koulutusohjelma
1.5.2023

Sisällysluettelo

Alkusanat: kitka	2
Sisällöstä	6
Kiitos	8
Vastus	8
Lista asioista, jotka haluan muistaa	12
Kieltäytymisestä	13
1. vuosi	17
Mitä vain haluan muistaa	18
Praktiikasta: Mesoaminen	19
Holistinen	21

Herkistyminen	24
2. vuosi	24
Agitaatiota: KOKOUS	27
Debt for Climate	29
3. vuosi	31
Phoenix	32
Maailmasuhteesta: KAIKKI MUU	32
Reflektiota	34
Lähdeluettelo	37

I tried to be a joyful dancer, but

Alkusanat: kitka

Tämä portfolio saattaa paljastaa petturuuteni sikäli, etten usko annettuna taiteen “suuruuteen”, sen itseisarvoon tai puheisiin taiteen vapaudesta. Näitä kaikkia tulisi pitää itsestäänselvyyksinä, joilla perustelisin omaa ammatinvalintaani, ja kenties elämä taiteilijana olisikin helpompaa, jos niihin uskoisin. Sen sijaan minä kuitenkin vastuutan ja vaadin. Lähestyn taidetta kuin yhteiskunnallisen muutoksen instrumenttia, sillä en enää keksi, miten muuten sen oikeuttaisin. “Hyvän humanistin” siis taiteilijan osa on niin helppo lunastaa yhä, vaikka ei tekisikään mitään vaan hyvää, vaan istuisi aloillaan etuoikeuksiensa ja apatian kanssa. Eihän kulttuurityöläinen mikään miljonääri ole, tai fossiiliyrittäjä tai muutenkaan pahisten liigassa. Mutta ei ole kysymys tästä, vaan paljon enemmän.

Samaan aikaan suhtaudun skeptisesti myös taiteen kykyyn luoda muutosta merkittävässä määrin. “Ei nimittäin ole mitenkään automaattista, että ilmastonmuutosta käsittelevä teos olisi jollain tavalla transformatiivinen tai poliittisesti erityisen vaikuttava. Tähän vaikuttavat monet tekijät aina teoksen kohdeyleisöstä esityspaikkaan, estetiikkaan ja yleisösuhteeseen”¹ kuten Elokapina kirjoittaa avoimessa kirjeessään kulttuuri-instituutioille. Voi kysyä, mitä siis jää edes jäljelle ja mitä vielä teen täällä. Niinpä. Kriisi on valtava, lävistää myös minut. **Siksi**

tässä portfolioissa jatkan kritiikin linjoilla: jatkan samoista teemoista ja havainnoista, joista kirjoitin Voimaan keväällä 2022². Asettelen tämän portfolion kuin huoneen, intuitiolla ja mielivaltaisesti. Kirjoitan tätä portfolioa kuin poliittista puhetta, paikoin proosaa.

Kastaa sormi rakenteen selkärankaan tarkoittaa

“I see white privilege driving both climate denial and the political apathy and disengagement that enable it. We need a new wave of artists who are succeeding in making visible stories of those most affected.”³

Näin kirjoittaa taiteilija, kulttuuriorganisoiija ja tunnustettu ilmasto-oikeudenmukaisuuden johtaja Favianna Rodriguez esseessään *Harnessing Cultural Power* esseantologiassa *All We Can Save*. Googlaan, mitä Rodriguez tekee ja löydän: hän käsittelee työssään muuttoliikettä, sukupuolten välistä oikeudenmukaisuutta, ilmastonmuutosta, tasa-arvoa (racial equity) ja seksuaalista vapautta. Haluan ilmeisesti jotain samaa.

Noin 3,2 miljardia ihmistä kärsii juuri nyt maan köyhtymisestä⁴ ja ilmastoa on kuumennettu 0,95-1,20 °C teollistumisen ajoista⁵. Kansainvälisen ilmastopaneelin IPCC -raportti toteaa

¹ Avoin kirje ja toimintakutsu museoille ja kulttuuri-instituutioille. Elokapinan blogi, 2023
<https://blogi.elokapina.fi/avoin-kirje-ja-toimintakutsu-museoille-ja-kulttuuri-instituutioille/>

² “Tyhjäksi raivatussa tanssisalissa opiskelen kuin kolonialisti”, Voima, 14.4.2022
<https://voima.fi/taiteen-paikka/tyhjaksi-raivatussa-tanssisalissa-opiskelen-kuin-kolonialisti-teos-xingu-j-oelta-muistutti-minua-tasta/>

³ Johnson, Ayana Elizabeth & K. Wilkinson, Katharine: *All We Can Save*, 2020, One World.

⁴ Facts about the nature crisis, UN environment program.
<https://www.unep.org/facts-about-nature-crisis>

⁵ EU responses to climate change, European Parliament, 2022
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20180703STO07129/eu-responses-to-climate-change>

joukkokuolemien olevan todennäköisiä jo 1,2 °C:n lämpenemisessä⁶. **Ekokriisi**, jolla tarkoitetaan elinympäristöjen tuhoamista, ilmaston kuumentamista ja kiihtyvää massasukupuuttoa, on ennen kaikkea poliittinen ja aktiivisesti ylläpidetty, ideologinen, valkoisen ylivallan kriisi. Se ei johdu ratkaisujen tai tiedon puutteesta. *”Se alkoi, kun valkoisen miehen suhde elävään muuttui ekstraktiiviseksi: kaikki voitiin ottaa, kaikki voitiin myydä”*, kuten toimittaja ja kirjailija Mary Annaise Heglar on sanonut⁷. Tarve suurille, systemaattisille muutoksille ylikuluttavissa yhteiskunnissa, kuten Suomessa, on laajasti jaettu havainto ja tosiasia. En perustele tässä portfolioissa enempää, mistä tämä kaikki johtuu tai miksi näin on, koska maailma on täynnä paljon parempia ja asiantuntevampia tekstejä siitä. Tämän portfolion lähteistä löytyy esimerkiksi paljon erinomaista luettavaa. Oletan myös, että lukija kyllä tietää jo paljon — että sinä tiedät. Itse keskityn omaan osuuteeni kaiken keskellä ja pyrin navigoimaan sitä, valkoisena suomalaisena aktivistina ja taiteen opiskelijana.

Viimeisen parin vuoden aikana minulle on piirtynyt entistä selvemmäksi esiin se, mikä on kiireellistä, tärkeää ja minkälaisen ajankäytön voin perustella itselleni — ja toisaalta, millaisia potentiaaleja taiteessa on. Mitä minä taiteelta toivon ja sitä kouluttavilta instituutioilta vaadin. *”Minulle taide on kysymysten asettelua, nykyhetken tutkimista ja sen selvittämistä, mitä nyt tapahtuu”*, sanoo taiteilija Nastja Säde Rönkkö haastattelussa.⁸ Aika samat.

Ajauduin tanssitaiteen kandidaatiksi osittain vahingossa ja osittain tekstin, teatterin ja yhteiskunnallisen ahdistuksen johdattelemana. Voi myös olla, että polkuni opintoihin oli tähtiin kirjoitettu erhe, kokeilu, jollaisia vain yhteiskunnassa etuoikeutettuihin asemiin syntyneet voivat tehdä. En ollut siis juurikaan ajatellut opiskelevani tanssia, vaikka ristiriitaisia merkkejä siitä alkoikin olla ilmassa, lukion lopulla ja sen jälkeen, kun olin jossakin vaiheessa kieltäytynyt haaveilemasta kirjailijan urasta ja ryhtynyt suuntautumaan kohti katoavaa, immateriaalista taidetta: kohti lavaa. Halusin olla, en pelkästään luettu, mutta kuultu — ja vaikuttaa.

[?&at_campaign=20234-Green&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_audience=climate%20change%20facts&at_topic=Climate_Change&at_location=FI&gclid=CjwKCAjwuqiiBhBtEiwATqvixPQGcaepisJAYgFE-EfJSpWe9GezzYfi0DfraY72dMB_GpfnK52PVRoCkloQAvD_BwE](https://www.greenpeace.org/static/planet4-finland-stateless/2022/02/26d855f3-greenpeace-briefing_ip_cc-wg2-key-takeaways.pdf)

⁶ From drifting to action, *Greenpeace*, 2022

https://www.greenpeace.org/static/planet4-finland-stateless/2022/02/26d855f3-greenpeace-briefing_ip_cc-wg2-key-takeaways.pdf

⁷ Ylikulutuksen ja ekokriisin juurisyyt / The root causes of overconsumption and eco-crisis, *Elokapina*, 6.5.2022 <https://blogi.elokapina.fi/ylikuulutus/>

⁸ Lydia Lehtola, Mitä voimme oppia kojootilta?, *Nuori Voima* 1/2021

Tähän uudelleen organisoitumiseen vaikutti myös vuosia kestänyt, sairastuttava ahdistukseni tavarankäytön määrästä maailmassa. En halunnut tuottaa sitä yhtään lisää enkä nojata kirjabisneksen kaupallisuuteen, kestävämpään resurssien käyttöön, suomalaisen sellun tuotantoon, (josta vielä tuolloin tiesin hyvin vähän). Siis ryhdyin opettelemaan puhumista, esitystä.

Syy miksi en pelkää kirjoita on se, että en välttämättä silloin tavoita areenaa.

Minä haluan kuulua tilassa, liikkua ja elää, vaikuttaa kehona / Olen aihelehtöinen tekijä.

Nytpä sitten tiedän, ei enää ACO:n kaltaisia, abstrakteja prosesseja joissa vaella ilman määränpäättä. Ei ole aikaa hukattavaksi ilman määränpäättä.

Syy, miksi vähensin päiväkirjan kirjoittamista on se, että tulin nimenomaan tähän kouluun.

Ajattelin, että nytpä sitten on tila, aika ja mahdollisuus katsoa, miten paperia säästyy,

mitäpä jos en laskekaan kaikkea sinne, vaan talletan ruumiseen, lihaan, muistiin joka

jatkuvasti syöttää. Esim onko improvisaatio, just se arkisto? Se mikä jää mieleen, on ehkä

muistamisen veroista. En sitä paitsi koskaan palaa päiväkirjoihin. Minua ei kiinnosta, mitä

joskus ajattelin

Joku saattaa johtaa ajattelustani taidevihamielistä, jopa ekofasismiin taittuvaa kulttuurin uhraamista resursseja säästääkseen. Olen tästä hyvin tietoinen eikä sellainen ole tarkoitukseni. Totuus kuitenkin on, että suomalainen metsäteollisuus ja selluntuotanto kiihdyttävät luontokatoa ja aiheuttavat tuhoa paitsi Suomen sisällä, myös aina Etelä-Amerikan mantereella asti. Muun muassa tästä todellisuudesta on viime aikoina herätetty keskustelua ilmasto- ja metsäliikkeen toimesta.⁹ Vaikka elämä ja työ ovat mahdottomia järjestää kestävästi Suomen kaltaisessa yhteiskunnassa, en kestäisi elää myymällä kirjoja, samaan aikaan kun osallistun selluntuotantoa kritisoivaan liikkeeseen - niin paljon kuin kirjoja arvostankin.

Tämän lisäksi esitystaiteella toden totta on *“ainutkertaisia ominaisuuksia ja potentiaaleja, joiden vuoksi voin perustellusti esittää juuri sen olevan avainasemassa fossiilikapitalismin nykykriisissä”* kirjoittaa myös dramaturgi ja esitystaiteilija Ronja Louhivuori. *“- - Esitys on*

---

⁹ Elokuva- ja keskusteluilta, Debt for Climate Finland, 8.4.2023
<https://www.instagram.com/p/CqkxBo-t7xQ/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

myös outo kulutustavaraksi, tuskin edes teos: osin voi ajatella, että esitys pakenee jo itsessään teostumista, tai sen teosluonne on niin ilmeisen hetkellinen ja häilyvä, että se tunnustaa jo tapahtuessaan oman vuotoisuutensa, hetkellisyytensä – elävyytensä ja kuolevaisuutensa”¹⁰.

SISÄLLÖSTÄ

Tässä portfolioissa kirjoitan riitaisista suhteista minun ja tanssitaiteen sekä *kaiken muun*, maailman, välillä. Kirjoitan taiteen harjoittamiseen ja taiteilijaksi kouluttautumiseen liittyvistä arvovalinnoista ja poliittisuudesta, joiden äärellä väistämättä on - siinä missä ihan kaikki muutkin. Vaikka annan määrätietoisesti kritiikkiä, pelkään toisinaan osuneeni harhaan. Kenties odotan instituutiolta jotain, mitä se ei voi tai mitä sen ei ole tarkoitus minulle antaa. Tilanne muistuttaa parinkin tutun aktivistin kanssa käymiäni keskusteluita: “ei pidä tyytyä vain vaatimaan hallitukselta asioita, vaan alkaa itse aktiivisesti rakentamaan vaihtoehtoista kulttuuria ja hyvinvoinnin rakenteita”. Instituutiot harvoin, jos koskaan, ovat ne, joista muutos alkaa, koska niiden voi nähdä nimenomaan olevan osa ongelmaa: osa status quon ja hierarkioiden ylläpitämistä, kanonisoimista, valkoista valtaa. Voi olla, että olen ajautunut väärään paikkaan alunperinkin tai liian vihainen ja väsynyt nautiskelemaan ”taiteen vapaudesta”.

Toisinaan kysyn myös, miksi en vain anna taiteen olla ja jätä ihmisiä rauhaan. Voinhan itse keskittyä politiikkaan, kun kerta systeemini kiehuu siitä jatkuvasti. Sitten otan käteeni minkä tahansa ajankohtaisen kirjan tai lehtiartikkelin tai esseen tai instagram-postauksen, ja luen samaa asiaa: kriisi on kaikkien, ei pelkästään ilmastoaktivistiksi ryhtyneiden. Kirjassaan *Tämä muuttaa kaiken* Naomi Klein kirjoittaa siitä, miten hän itse lakkasi ulkoistamasta ongelman aktivisteille ja huijaamasta itseään sillä, että tämä oli jonkun toisen tehtävä.

”Suurkaupunkeja peittyi luultavasti veden alle, ja - - suuri osa lastemme elämästä kuluu hirmumyrskyjä ja kuivuuskausia paetessa ja niistä toipuessa. Meidän ei tarvitse tehdä yhtään mitään toisin, jos haluamme saada tällaisen tulevaisuuden. - - Voimme edelleen uskoa teknologiseen ihmepelastukseen, hoitaa puutarhaa tai vedota kiireeseen ja kieltää koko

---

¹⁰ Ronja Louhivuori; Me emme tiedä, *Uniarts* 2018, s.22-23
https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/6663/DLouhivuori_Ronja_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ilmastokriisin olemassaolon. - - Ja pikkuhiljaa edessämme on se, mitä olemme eniten pelänneet.¹¹” Omistan ison osan portfolioistani tällaiselle pohdinnalle, sillä koen, että tämä on myös Teatterikorkeakoulun, jokaisen taiteilijan ja tanssitaiteen opiskelijan asia.

Pitkähkön alustuksen jälkeen ryhdyn etenemään kronologisesti ajassa, ensimmäisestä opintovuodesta kolmanteen, ja haarukoin itselleni keskeisiä oppeja ja teemoja. Kirjoitan äärimmäisyydestä, mesoamisen praktiikasta sekä holistisesta praktiikasta. Kirjoitan passiivisuudesta, joka ei tokikaan ole vain Teatterikorkeakoulun ongelma, vaan joka vallitsee lähes kaikkialla pirstaloituneessa yhteiskunnassa ja kaikilla aloilla. Kirjoitan toimijuudesta, joka myös taiteilijalla (ja opiskelijalla) ulottuu ammatti-identiteetin ulkopuolelle. Viittailen useisiin erilaisiin lähteisiin löytääkseni tukea kiivaille ajatuksilleni. Kirjoitan tätä valkoisesta ja keskiluokkaisesta positioista, ja kenties pyrin puhuttelemaan nimenomaan samojen etuoikeuksien päällä istuvia ihmisiä.

Politisoin oman koulutusohjelmani sisältöä ja ajankäyttöä, kuten teen muuallakin, koska mielestäni en muuta voi. Minua vituttaa taiteen erityiskohtelu ja se, miten paljon minua usutetaan naiiviin ”vapauteen” omistautua itselleni, omille mielenkiinnonkohteilleni ja kaiken päälle olemaan ”ei-tietämisen tilassa”. Minkään poliittisen halun tai päämäärän asettaminen omalle taiteelle melkein hävettää. Samaan aikaan voin kuitenkin uskotella itselleni, että kunhan työskentelen lempeästi ja pehmeästi ja itseäni kuunnellen, olen osa jotakin antikapitalistista vallankumousta. Tällainen diskurssi, jossa taide on parhaimmillaan ja työskentely korkealaatuisinta kun sen annetaan ”kehkeytyä”, ”operoida ei-tietämisen alueella” ja ”lähestyä maailmaa kysyen”, mitään ikinä väittämättä, on merkki etuoikeuksista ja tuntuu jopa haitalliselta. Tuntuu, että silloin nousee tuhoavien rakenteiden yläpuolelle eikä olla kovin lähellä maailman tapahtumia.

Sanoitan tässä portfolioissa myös kaikkea hyvää ja parantavaa, mitä olen tanssista kolmen vuoden opinnoissani saanut. Pyrin refleктоimaan toimijuuttani, jota opiskelu on tukenut ja nykyistä osaamistani jonkinlaisena tanssijana, mutta totuus on, että joka kerta tätä portfolioa kirjoittaessa gravitoiduin kohti kritiikkiä. Sen sijaan, että olisin omistautunut pohtimaan sitä, *minkälainen esiintyjä minä olen, mitä minun kehossani tapahtuu* tai mitä

---

¹¹ Naomi Klein, Tämä muuttaa kaiken, *Into kustannus*, 2019.

kaikkea opin, halusin kysyä myös, mitä kaikkea en oppinut. Kieltäydyin kertomasta pelkästään sitä tarinaa, mitä koulutus haluaa tuottaa – mihin se uskoo. Jatkoin aktiivista kysymistä, kyseenalaistamista ja valtarakenteiden hahmottamista. Valkoisuus pitää kriisitilaa näkymättömissä eikä halua puuttua ”normiin”. Nykyiset järjestelyt ylläpitävät apatiaa. Radikaalin muutoksen ja kollektiivisen muuttumisen pakko, keinot ja kiireellisyys ovat pitäneet minut kiireisenä läpi opiskeluaikojen. Niistä ja niiden äärellä olen oppinut, ellen eniten niin hyvin paljon viimeisten vuosien aikana. Aion jatkaa.

Kiitos

Olen joka tapauksessa kiitollinen opettajilleni ja sille raadille, joka minut otti sisään tähän kouluun. Olen kiitollinen opettajilleni, jotka ovat tukeneet opiskeluani, jakaneet luovia ja lempeitä kehollisen työskentelyn praktiikoitaan, ja joiden uskon tuovan Teatterikorkeakouluun hellempää virettä ja johtamista. Oman kokemukseni mukaan tanssitaiteen koulutusohjelmasta puuttuu vahingollinen suorittaminen tai äärirajoille meno, josta Teatterikorkeakoulu on tunnettu. Kiitos tästä. On myös ollut ainutlaatuista keskustella suoraan ja kokea, että joihinkin kritiikkeihin on voitu ja haluttu heti reagoida. Kritiikin vastaanottaminen ei ole varmastikaan ollut helppoa, ja olen varmasti epäonnistunut usein.

Olen kiitollinen rakkaalle luokalleni hauskanpidosta ja viisaudesta. Kiitos hurjista tunteista, tylsistä päivistä, lämmöstä ja siitä, että kanssanne opin nojaamaan ja kiintymään. Kanssanne olen saanut olla ja tulla siksi, joka nyt olen. Olen avautunut, mennyt kiinni, kokeillut.

Lopuksi olen kiitollinen kaikille heille, jotka toimivat ja auttavat minua toimimaan. Olen kiitollinen heistä, jotka ovat tulleet elämäni kokousten, kampanjoiden, junaraiteiden ja katujen valtauksen – sekä kaikenlaisen perussäätämisen yhteydessä. Jatketaan sitä. Juhlitaan väleissä. Olen oppinut niin paljon teiltä.

On usein tarve tanssimaan.

VASTUS

Taipumus olla aina vastaan määrittää omaa toimea.

Se, ettei aktiivisesti kiusaa, ei tarkoita, etteikö itse olisi kiusaaja. Muistan, että tätä opeteltiin jo alakoulussa: että sivusta seuraaminen on hiljaista hyväksyntää. Älä tue kiusaajaa!

En tiedä, mihin ajatus ja oman toimijuuden hahmottaminen katoaa, kun konteksti siirtyy pois koulusta, yhteiskunnan ja jatkuvien kuolemien tasolle. Vaikka tiedän monia rakenteellisia ja sosiaalisia syitä sille, miksi määrätietoinen muutostyö ja suora toiminta on niin marginaalista ja etenkin Suomessa, en lakkaa ihmettelemästä sitä. Perusasiat jaksavat usein hämmentää.

Sillä se, ettei aktiivisesti aiheuta tuhoa, kuten poraa öljyä, omista miljoonia tai työskentele lihateollisuuden alalla, ei yksinkertaisesti riitä. "Hyvän humanistin" tai taiteilijan identiteetti tuntuu sallivan ison määrän etuoikeuksia, välinpitämättömyyttä ja passiivisuutta nyt-hetkessä tapahtuvan, systemaattisen sorron, kuoleman ja joukkotuhon äärellä. En voi kuvitella tässä maailmanajassa ja tähän positioon syntyneenä ryhtyväni tekemään sellaista taidetta, kuin mihin kolme vuotta kestäneet opintoni minua eniten ohjaavat.

Pidän myös mahdollisena, etten täysin ymmärrä, mitä tanssi on tai mikä tanssijan positio on, ja kaikki muut tajuavat tämän. Ehkä koulutus antaa juuri sitä, mitä koreografit tarvitsevat ja mitä tanssi on, ja ehkä minä olen ollut väärässä paikassa kaiken aikaa. Haluaisin olla se joka osaa sanoa jotakin teoksellaan ja suunnitella kokonaisuutta, asetella, tehdä kehollista taidetta monilla areenoilla. Ylipäättänsä haluan ja teen varmaan aivan liikaa, ja joku voisi sanoa että painu hiiteen tanssista.

Taide on julkinen ammatti, yksi harvoista. Se on ammatti, jossa käytetään enemmän ja vähemmän valtaa - jossa vaikutetaan kokijaan. Voi itse päättää miten ja mihin käytän aikaa, itseäni ja muita resursseja, jolloin nämä valinnat ovat automaattisesti poliittisia tekoja, halusin sitä tai en. Vähemmistöihin kuuluvat taiteilijat puhuvat usein siitä, miten heillä ei ole mahdollisuutta olla epäpoliittisia - esimerkki tästä on saamelainen dokumentaristi Suvi West¹². Jonkun on politisoitava enemmistöön kuuluvien, etenkin valkoisten ja cis-miesten,

---

¹² Sinimaria Halonen, Saamelaisilta taiteilijoilta puuttuu taiteellinen vapaus, sanoo dokumentaristi Suvi West: "On pakko olla poliittisesti aktiivinen", *Kotiliesi*, 2022
<https://kotiliesi.fi/ihmiset-ja-ilmiot/kulttuuri/saamelaisilta-taiteilijoilta-puuttuu-taiteellinen-vapaus-sanoo-dokumentaristi-suvi-west/>

teot. Nimittäin joskus on ollut toisinkin. Myös valtaväestöön kuuluvien taiteilijoiden keskuudessa.

“Kun 1960-1970 luvuilta taiteilijat kokivat itsensä etuoikeutetuksi ryhmäksi, jonka velvollisuus on edistää työväenluokan ja kolmannen maailman vapautusta, nykyään taiteilijat pitävät itseään sorrettuna vähemmistönä” kirjoittaa kääntäjä ja opettaja Janne Löppönen¹³. Pohdin sitä, miten taiteilijan ei koskaan juuri odoteta ottavan töissään kantaa minkään puolesta tai valottavan maailmantilaa, kutsuvan toimijuutta omilla teoillaan. Hän ei tietenkään ole velvollinen tekemään mitään yhteisöä hyödyttävää, hoitavaa teosta. Taiteilijan täytyy saada olla vapaa tekemään vain itseään varten ja mitä mielihii, koska mikään muu suhde taiteeseen halveksuu sen koskemattomuutta ja absoluuttista vapautta. Taiteilijan on saatava tutkia vaikkapa itseään, seinän kulmaa, leivän murusen ontologiaa tai identiteettikriisiään, mikäli apurahat sallivat ja yleisö tykkää. Tämä saa jokseenkin vereni kiehumaan.

Esimerkiksi tanssin opinnoissani liikkeen lähtökohta oli lähes aina sisäinen tuntemukseni, hetken mielenkiintoni tai setattu pätkä jotakin sarjaa rauhallisessa ja tyhjässä, häiriötekijöistä puhdistetussa tanssisalissa. Tämä liittyyne valkoisen taidetanssin perinteeseen ja painopisteen siirtyminen somaattiseen työskentelyyn on ollut aikanaan progressiivinen teko. Se, että päästiin eroon peileistä. Itse pidän somatiikasta ja pidän sitä ainutlaatuisena ja tärkeänä (suhteeni somatiikkaan kirkastuvat tuonnempana). Mutta mielestäni se ei voi ohjata minua pelkästään. Ainut kysymykseni tässä kohtaa on, että jos tanssi ei tosiaan ole mitään yhtä, miksi harjoitan sitä niin samasta lähtökohdasta käsin?

Miksi käytän niin paljon havittelakseni tilaa, jossa en saa tietää mitään? Miksi tanssijan ensisijainen työskentelypaikka on tyhjä tila ja tasainen sileä tanssimatto? Miksi minua ohjataan lähtemään useimmiten sisältä ulos? Tietysti vaikutun kaikesta ympärilläni, tila liikuttaa minua ja niin edelleen, mutta jos se tila on aina se sama, hiljainen, “neutraali”... Jatkan tästä kysymyksestä luvussa “Maailmasuhteesta: KAIKKI MUU”, ja tuon myös tutkijoita mukaan keskusteluun.

---

¹³ Janne Löppönen, Solidaarisuus on parasta taidepolitiikkaa, *Nuori Voima*, 1/2021

Jos politiikka ei inspiroi, ei omaa taidetta toki kannata omistaa sen tutkimiselle. Tietysti se, millaiselle tiedolle ja muille sisällöille itsensä altistaa, vaikuttaa siihen, millaista taidetta tekee. Teoksen tekeminen ei kuitenkaan välttämättä ole tehokkain väylä edes osallistua muutostyöhön. Juuri kuten Satu Herralan ja Esete Sutisen kurssilla “taide & aktivismi” tekemäni muistiinpanon mukaan: “Making art about politics ≠ making art that works politically”. Voi olla hyvin vaikeaa onnistua luomaan teosta, joka haastaisi vallitsevia valtarakenteita, lisäisi tietoa, toivoa tai katsojan kokemusta mahdollisuudesta toimia ja vaikuttaa.

Näitä asioita harjoitellaan varmaan muualla eivätkä ne varsinaisesti kuulu tanssijan koulutusohjelmaan. Tuntuu jopa, että kategorisesti tanssiin ei haluta sisällyttää mitään avoimesti poliittista kulmaa, koska minua sellainen halu on alkanut suorastaan hävettää. Niitä minun tulee kuitenkin harjoitella, mikäli haluan tehdä taidetta, jonka takana seison.

Tiedän, että yhä useampi taiteilija on mitä luultavimmin prekaarissa ja ahdistavassa asemassa “työmarkkinoilla” (jos sellaisista voi taiteen kontekstissa enää edes puhua), ja luultavasti uupunut. Jos hän silti valitsee tehdä taidetta, saa hän valita niin paljon ja vaikuttaa työskentelynsä tapoihin, olosuhteisiin, aiheeseen ja estetiikkaan. Itse tulen todennäköisesti kuulumaan apurahoista kilpailevaan joukkoon, jos jatkan taiteen alalla. Olen kokenut edellä mainittujen asioiden pohtimisen uuvuttavaksi, koska suhtaudun vakavasti kysymykseen vastuusta tai velvollisuudesta.

Velvollisuudesta puhuu myös Kansallisbaletin taiteellinen johtaja Madeleine Onne haastattelussa, joskin omasta näkökulmastaan. ”Emme voi aina esittää *Joutsenlampea*, vaikka yleisö haluaisi. Meillä on velvollisuus esitellä ihmisille myös toisenlaisia tanssin tapoja.”¹⁴ On siis mielivaltaista, mikä kenellekin näyttäytyy velvollisuutena. Itse vain satun ajattelemaan, että eksistentiaalinen kriisitila, johon kuolee vuosittain noin 5 miljoonaa ihmistä, on hieman eri luokan velvoite.

Olen kokenut taiteen tehottomana ja epätyytyttävänä vaikutuskeinona tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa verrattuna suoraan toimintaan. En ole saanut tukea taiteen

---

¹⁴ Henna Raatikainen, Rakas baletti, perkeleeni, *Nuori Voima*. 1/2021

yhteiskunnallisten potentiaalien tutkimiseen ja valjastamiseen koulussa, sillä on ollut melko vähän tilaa oman taiteen tekemiselle tai mahdollisuuksia valita itse kurseja. Elokapinassa ja muualla verkostoissa harjoittelen kollektiivista toimintaa jatkuvasti. Vaikka Elokapina ei olekaan saanut mitään vaatimuksistaan ilmiselvästi läpi, on se onnistunut heiluttamaan venettä, yhteiskunnallista keskustelua ja olen aina tiennyt, mihin pussiin toimeni tähtäävät ja mitä tavoittelen. Aktivistina en arvioi tekemistäni sen kautta, onnistuuko se viihdyttämään, inspiroimaan tai olemaan eheä, sujuva ja viisas kokonaisuus. Tuntuu, että keskityn vain siihen, mikä on välttämätöntä.

Toki pohdin, olisiko aktivismini vaikuttavampaa, jos ottaisin huomioon tällaisia taiteelliseen työskentelyyn liittyviä kysymyksiä? Voisinko saavuttaa ihmisiä paremmin? Ehkä. Joka tapauksessa taiteen tekeminen tuo mukanaan oudot paineet, enkä tällä hetkellä löydä intoa työskennellä niiden kanssa.

Ehkä olen enemmän organisoiija kuin näyttämötaiteilija. Tai ehkä näyttämö ei ole omani, vaan muut kontekstit, joihin viedä taiteellista suuntautuneisuuttani. Totta on myös, ettei ole takeita mistään, kun teen teosta.

“Taiteilijoiden selkäydinreaktio yhteiskunnallisiin epäkohtiin on kantaaottavan taiteen tekeminen. Mutta muuttaako taide maailmaa, vai pitäisikö asioihin vaikuttaa myös sen ulkopuolella?” Löppönen kysyy Nuoressa Voimassa. On kyse taiteilijan moniulotteisemmasta roolista yhteiskunnassa. Kenties on keskityttävä nimenomaan toimijuuteen taiteen ulkopuolella. Kohdallani on selvää, että koulu toimi muun kirittäjänä, lähinnä vastareaktion kautta.

LISTA ASIOISTA, JOTKA HALUAN MUISTAA

- Valinnaiskurssi Art of Assembly: Lotte van den Berg, Florian Malzacher.
  - harjoitteet, rohkeus ja riskinotto
- Taide & aktivismi: Satu Herrala ja Esete Sutinen
  - hydrofeminismi ja siitä inspiroituneet harjoitteet
  - “Mitä teet itsellesi, teet myös muille”
  - taiteellinen interventio tai suunnitelma siitä

- Blaue Frau: Työkaluja kollektiiviseen työskentelyyn
- Access Rider yhteisen työskentelyn mahdollistajana /
- Feldenkreis -tunnit näyttivät, miten rauhoittaa, miten "self soothe", miten jaksaa.
- Uppoutumisesta - techno somatics opetti energiakeskittymistä

KIELTÄYTYMISESTÄ

Lukiosta asti minussa on kytenyt ajatus, että vaikka hakeudunkin jatkuvasti kohti taidetta ja taiteen alaa, on sen oltava jotenkin väliaikaista. Valmistumisen kynnyksellä ajattelen niin edelleen ja ehkä fanaattisemmin kuin aiemmin – ryhdyn aivan juuri tekemään täysipainoisesti muuta, suoraa ja tehokasta kuten ulkoparlamentaarista politiikkaa. Kenties on tehtävä politiikkaa pelkästään.

Tiedossani ei juuri ollut tehokkaita toiminnan keinoja ennen Elokapinaa: Osasin korkeintaan kieltäytyä lihasta ja ostamisesta sekä väitellä lähimmäisten kanssa tyylillä *no mites, Kiina sitten ja söisitkö sä liris poroa sitten, jos se olisi eettisesti kasvanut ja onnellinen kuollessaan?* Olin ollut kroonisen ahdistunut jätteen määrästä, joulusta sukulaisten kanssa, ilmaston kuumentumisesta ja jatkuvan kasvun logiikasta vuosia, ehkä myös, koska toisaalta ajatteluani hallitsi vain se diskurssi, minkä koulussa oppii: osansa tekee, kun kierrättää, sammuttaa valot ja tekee vastuullisia kulutusvalintoja. Kai järjestäytynyt toiminta oli ylipäättään melko marginaalista Suomessa vielä hetki sitten.

Lukioikäisenä löysin Maan ystävien sähköpostilistan kautta joihinkin antikapitalistisiin tapahtumiin kuten keskustelutilaisuuksiin, kansankeittiöihin, lukupiireihin, koulutuksiin. Keväällä 2017 Todellisuuden Tutkimuskeskus järjesti mielenilmauksen nimeltä "Kontallaan tulevien sukupolvien puolesta"¹⁵, jossa pieni joukko osallistujia ryömi Helsingin keskustassa osoittaakseen mieltä ja herättääkseen keskustelua ilmaston tilasta. Ryöimimme muun muassa Valtioneuvoston linnan ohi ja lopuksi joimme mehua jonkin kaupungintalon aulassa.

Neljä vuotta myöhemmin Elokapina liimautui ja lukittui saman rakennuksen portaisiin osana suurinta massa-aktiotaan, Syyskapinaa. Kapinaa valmisteltiin joitakin kuukausia kovalla paineella ja lopulta mukaan osallistui noin 1000 henkilöä. Vuotta aiempaan kapinaan

¹⁵ Kontallaan tulevien sukupolvien puolesta, Maan ystävät, 25.4.2017
<https://maanystavat.fi/blogit/kontallaan-tulevaisuuden-sukupolvien-puolesta-tapahtuma-135-klo-13>

osallistui noin 200 henkilöä – aktivismin vaikuttavuutta voinee siis jollain tapaa seurata, mikä on palkitsevaa. Syyskapinassa vaadimme Suomen hallitusta julistamaan ilmasto- ja ympäristöhätätila ja aloittamaan säännöllinen kriisitiedotus. Ihmisiä mobilisoitiin mukaan muun muassa näin: *Olemme kaduilla 29.9. klo 18 alkaen 10 päivän ajan, koska suhtautumisemme ilmastokriisiin ja ylikulutukseen on muututtava. Suomalaisen yhteiskunnan on siirryttävä ekologisesti kestäväan aikakauteen. Liity kapinaan elämän puolesta.*

Noin puolet luokastamme osallistui myös kapinaan. Työstimme improvisaatiodemvoja samaan aikaan, mutta otimme koulusta vapaata. Minun oli ollut vaikea olla ja löytää merkitystä koulussa jo pidemmän aikaa, kun tapahtui niin paljon, kerrankin, ja oli mahdollisuus vaikuttaa oikeasti. Oli historiallinen *momentum*.

Valtioneuvoston linnalla toimin mediakontaktina, kun Ylen toimittaja soitti ja kysyi, mihin asti aiomme olla. Sanoin että ainakin iltaan, *en osaa sanoa, niin kauan kuin mielenosoittajat jaksaa*. Poliisi kantoi kapinallisia pidätysbussiin väkivaltaisain ja väärin ottein ja piti joitakin putkassa yli 12 tuntia. Poliisi väitti myös evakuoineen poliitikkoja, vaikka näin ei tosiaan ollut¹⁶. Poliisi on toiminut Elokapinan mielenosoituksissa epäjohdonmukaisesti ja väärin, toteaa myös Amnesty Suomi¹⁷.

Olen kaiken aikaa vaihtelevan vakavissani taiteen suhteen ja toisaalta täysin hylkäämässä sen. Kun lukion viimeisellä tanssikurssilla sain odottamattoman palautteen, joka kannusti minua opiskelemaan alaa, olin toki otettu, mutta sisälläni kiehahti. Tunnistin nautinnon ja halun, toisaalta kollektiivisen vastuun, vihan, pakotuksen. En voinut kestää ajatusta ajan ja elämän omistamisesta tanssille – sellaiselle vapaudelle ja nautiskelulle. En kykene siihen vielä, ainakaan niistä lähtökohdista ja kysymyksenasetteluista käsin, joiden kautta olen sen oppinut tuntemaan.

Silti tässä olen. Vastavalmis tanssitaiteen kandidaatti.

---

¹⁶ Magnus Brunnsberg, Li Andersson ei tunnista poliisin kuvausta Valtioneuvoston linnasta ulos ohjaamisesta - myös Sauli Niinistö kiistää "reitittämisen" HS:lle, *Iltalehti*, 9.10.2021
<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/9b92faca-5436-4070-a036-2ad0dc5f12dc>

¹⁷ Amnesty Suomi, helmikuu 2023

https://www.instagram.com/reel/Cowpp9Us0sO/?utm_source=ig_web_copy_link

Pian lukiosta valmistuttuani kirjoitin tekstin ideologisesta työstä kieltäytymisestä, jossa call outtasin Tero Saarisen, kaikista maailman ihmisistä, itsenikin yllättäen. Olin kateellinen ja provosoitunut Saarisen uraa käsittelevästä dokumentista, jossa hän toteaa tyynesti: ”minulle tanssi on ihan tarpeeks yhteen elämään”.

Vitut on. Miten voi olla. Sitten muistan: *“White people, especially White men, perceive the risk least”*¹⁸. Teksti käsittelee ekokriisiä ja sitä, kenen vastuulla on toimia ja miksi joku voi ulkoistaa itsensä hädästä ja epäoikeudenmukaisuudesta.

Halusin samaa, haluaisin yhä. Haluaisin vain treenata, jomitella kollegojen kanssa, nostaa rautaa, kasvattaa persettä ja tehdä teoksia suurilla apurahoilla omien mielenkiintojeni tutkimiseen. Jos maailma olisi toisenlainen, oikeudenmukainen tai en tietäisi kaikesta siitä mitä tiedän nyt, minä varmaan tekisinkin niin.

Kirjoitan tätä Hanasaaren mattolaiturilla koulun vieressä ja silmiä kuivaa, koska olen liikahdellut laiturilla ja se tuntuu niin hyvältä. Tunnen laiturin puun jalkojen alla. Keho on niin liikuttava, kun se alkaa joko oireilemaan tai purkaa ylikuormittunutta tilaansa. Jotakin tälläisiä minä opin koulussa ratkomaan. Ajattelin äärimmäisyyttä taas, äsken kun tanssin. Tunnen intoa, euforiaa.

Se ote tekstistä, jossa call outtaan Tero Saarisen, ei ole päätynyt mukanani lavarunolavoille tai Ylioppilasteatterin kesäproduktioon *Työpaikka – mitä emme tahdo emme tee* (ohjaus Anni Mikkelsen ja Hannes Mikkelsen, 2020). Sensuroin itseäni tuolloin, koska en tiennyt enkä tiedä vielä kukaan, minkälaisista valtaa täytyy kantaa, jotta ihmisiä voi vastuuttaa tai heidän toimintaansa kritisoida – voiko julkkiksia? Voiko omia lähimmäisiä tai taiteilijoita? Jos olemme samaa mieltä 1960 -luvun radikaalifeministien kanssa siitä, että henkilökohtainen on poliittista, eivät päättäjät jää ainoiksi, joiden valintoja, tekoja ja ajankäyttöä haastaa – etenkin, kun *heidän* merkittävät progressiiviset toimensa ovat historiallisesti olleet “meidän”, kansalaisisten, teoista kiinni¹⁹. Elämä on jaettua eikä ainoastaan yksin yksilön omaa.

---

¹⁸ Abigail Dillen, *Litigating in a Time of Crisis*, s.52, *ALL WE CAN SAVE*, One World

¹⁹ Jani Leinonen: Li Andersson: Kansalaistoiminta / Civic Activism. Nykyaikaisen taiteen museo Kiasma. 2015 https://www.youtube.com/watch?v=3aFVd_gl3c4&list=PLYLP1fOMaRedCxYJJ3Ah8hWB4esAONYFf&index=6

*Vaikka maailma ei makaa harteillani. Silti petaan sille paikan ja otan viereeni / vaikka sanoin
etten hanki yhtä ainoatakaan / silti hoivaan sitä, kutsumuksesta / ja palkatta / kuin
koliikkivauva käsivarsilla jollekin / tämä on kuulemma marttyyrille tyypillistä,
ja vähän syyllistävää
ja vähän naiivia.*

*No, sitten relaan vähän. Menen elokuvaan / Laitan asioita perspektiiviin:
Tero Saariselle tanssi on ihan tarpeeks yhteen elämään.*

*Dokumentti unohtuu mutta toteamus jää / se jää mieleeni lepäämään
ja lepattaa kuin mikäkin outo pahe, tarve, halu uskoa / palaan siihen / ja poltan sen*

*En tiedä miksi, mutta ärsyttää / voiko noin sanoa / voiko noin ajatella / kuka saa elää
itselleen; saanko minä; keitä ne ovat jotka istuvat perjantaisin parlamentin portailla?*

Miksei Tero saarinen tai joku toinen aikuinen istu siellä yhtälailla?

*No joo. Turhaa osoitella sormia / sitä paitsi minähän rakastan taidetta / samalla en usko
siihen alkuunkaan / Jos maailma putoaa paskaan ja / ihminen tappaa elämää,
ei auta että kirjoitan näytelmiä tai kokoan uutta taidekokemusta
tai sitten se on nimenomaan ainut / mitä enää voi tehdä*

Merkkejä ilmastoliikkeen ja nuorten järjestäytymisestä oli jo ilmassa. Fridays for Future Suomi perustettiin elokuussa 2018. Elokapina hetkeä myöhemmin, lokakuussa 2018.

Kritiikkini ei, itsereflektioista huolimatta, ole hävinnyt vuosien varrella, vaan päinvastoin: se on tarkentunut ja tullut entistä vaateliaammaksi. Ajattelen, että valkoisen ylivallan ja kapitalismin mekanismit ovat jotain, joista minun on taiteilijana oltava kiinnostunut, ensinnäkin, koska ne ovat todellisia ja koska *“meidän pitää nyt tehdä töitä sen eteen, että me ja muut pystytään elämään täällä²⁰”*. Toisekseen, niiden purkaminen on ilmiselvästi kaikkien

---

²⁰ Lehtola, Lydia Mitä voimme oppia kojootilta? *Nuori Voima* 1/202 s.46

kaltaisteni tehtävä, joiden elämä ei mene perustarpeista selviytymiseen ja jotka hyötyvät valkoisista etuoikeuksista. On aika laittaa käytössä olevia resursseja (aikaa, rahaa, kädet, kehot) työhön. Se kuulostaa suurelta ja abstraktilta, mutta pilkkoontuu ja konkretisoituu, kun liittyy mukaan liikkeeseen, lukupiiriin, kokouksiin - menee mukaan suoraan toimintaan.

Mielenosoitusta enteilevä tempaus Suomen pankilla, 26.6.2022. Kuva: Oona Laitinen

1. vuosi

Sitten oli Klein -tekniikkaa, selkä aukesi entisestään.

Teen pieniä lyhyitä intervalli-harjoituksia, mietin kehon linjauksia. Tällit luut (mutteri) lattia. Tuntuvat ihanilta suussakin. Haluan jammailla tyhjässä salissa / asettaa luisen rakenteeni hänen syliinsä / ja uin ahnaasti, sommittelen itseni maisemaan...

Lihaksissa jatkuva tonus, halu tehdä / Gert: "ruumiin harjoittelu on toissijaista - - rehellisyys, sielun läpäiseminen..." Otteessa Valeska Gert esittää, ettei tanssi tarvitse speaktaakkelimaista fyysisyyttä tai hiottua liikesarjaa, vaan ihmisen sisäisen maailman / Keskeisenä hän pitää rehellistä sielua, joka kykenee luovuuteen, ja joka tanssin kautta ruumiillistuu.

Ensimmäisenä vuonna tutustuin luisen rankaan, lonkkiin, tilaan. Tutustuin irti päästämiseen, somatiikkaan, uusiin tapoihin suhtautua kehoon. Tutustuin myös Valeska Gertiin. Kaikesta en voi kirjoittaa.

Gert kuului 1900-luvun alun tanssitaiteen uudistajiin sekä uuden “ilmaisutanssin”, Ausdruckstanz, kehittäjiin. Taiteilijat etsivät uusia ilmaisun muotoja rinta rinnan kehittyvän tieteen kanssa ja halusivat laajentaa tanssin rakenteita, teoriaa, liikekieltä sekä tekijyyttä. Ausdruckstanz -taiteilijat kiinnostuivat arkipäiväisen, yhteiskunnallisen ja luonnollisen ilmaisemisesta. Käytän Gertiä referenssinä ensimmäisessä teoriaopintojen esseessäni ja lähestyn tätä “oman aikani feministisistä ja antikapitalistisista keskusteluista käsin”, voidakseni esitellä ensimmäistä koherentimpaa kritiikkiä siihen asti opiskelemastani.

Esseessä totean, että vaikka opintojen aloitus oli lempeä ja somaattisiin menetelmiin pohjautuva, en voinut jättää huomiotta sitä tosiseikkaa, että opiskelemani ala näytti systemaattisesti suosivan kaltaisiani ja poissulkevan toisia. Vaikka opinnot avasivat minulle henkilökohtaisesti hellittämisen horisontteja sekä tilaa kuunnella ja kunnioittaa omaa kokemusta uudella tavalla, näyttivät ne silti “valmistavan meitä perinteisille tanssijan urille, joilla täytyy olla fyysisesti hyvässä kunnossa ja joilla vammat esiintyvät lähinnä ehkäisy- ja hoidon diskurssissa. Mitä jos vamma olisi synnynnäinen?”

Esseessä kyseenalaistan “anatomisen faktan” ja “luonnollisuuden” käsitteet ja kirjoitan, että “pilates (ja muut ableistiset kurssit) tuskin aiheuttaisivat minussa näin närää, mikäli saisin systemaattisesti koulutusta myös diversiteetin ja poikkeavuuksien todellisuudesta. - - Saatamme automaattisesti pitää voimakasta, kykenevää ja hallittua kehoa optimaalisena, ainoana mahdollisena tai tanssijalle *luonnollisena*.” Viittaan jälleen Nuoren Voiman julkaisuun (jossa debytoin runoilijana myös itse): “Anna Mustosesta sen verran, että *Möykyssä* hän kirjoittaa - - hämmästyttävän läheltä Gertiä. Mustonen uskoo vähäisen riittävän: - - Siinä missä Gertille riittää pelkkä käden liikautus, Mustoselle sekin, mitä ei voi silmin havaita. ”Tanssijaa on opastettu ilmaisemaan enemmän, mutta entä jos on parempi olla vähemmän?” Todellakin, entä jos on parempi olla vähemmän, olla vain mitä on, pyrkimättä sen suurempiin.

MITÄ VAIN HALUAN MUISTAA

What if front is everywhere? What if every cell in my body would get what it needs right now? Mitä jos lämmittely olisi esitys? Keho instrumenttina: mitä jos liike on musiikkia soitetun musiikin ohella / lisäksi.

Vera Nevanlinnan aamutunnit, Deborah Hayn praktiikka. Harjoitin kokonaisvaltaista, vikkellä ja yksityiskohtaista kehon tuntua. Opettelin kiinnostumaan ”tyhjistä”, viihdyttämään itseäni, virittämään mieltä ja lämmittelemään ajatus edellä. Harjoitimme periferianäköä, pehmeää näkemistä sekä vaikuttumista näkemästään.

What if everything I see informs my dance?

PRAKTIIKASTA: MESOAMINEN

Ensimmäisenä vuonna puhuttiin usein praktiikasta. En tiennyt, mitä se oli, mutta harjoittelin sitä jotenkin koronan vuoksi pilkotussa ryhmässäni. Kolmantena vuonna kirjoittamisen kurssilla kirjailija Niko Hallikainen, kurssin ohjaaja, avasi praktiikan käsitettä siten, että ”no ehkä se on vain korkealentoisempi sana jollekin harrastelulle tai sille et mitä tykkäätte tehdä”. No, pidän siitä että saa tehdä paljon, ja siitä kun olen kokonainen. Tykkään kirjoittaa, äännellä, puhua ja nostaa rautaa.

“If you are feeling as alive as you have ever felt, relentlessly anxious, and incapable of being at peace, I am with you”²¹.

Levottomuus vallitsee kun tanssin. Joku sellainen ympäröiminen, koheltaminen, riekkuminen liikekielenä. Se kutsuu lavalla ja muuallakin, väleissä: Pääsen ja päästän irti silloin, tai jotakin purkautuu, voin saavuttaa tunteen, että keho edellä voi rikkoa rakenteen. On tärkeää haastaa rakenteet, ne pitävät passiivissa. Kehoni on usein levoton.

Levottoman ruumis ja ahdistuneen dramaturgiaa. Hermosto, kevään tullen systeemi joka kykenee nukkumaan noin neljä tuntia kerrallaan. Auringonvalo on taas kaikkialla, se tulvii

---

²¹ Dillen, *Litigating in a Time of Crisis*

huoneeseen verhon alta, pidän päälläni suurta sohvatyynyä jotta se pitäisi reiteni aloillaan.

Huhtikuu 2023 on pelottavan kuuma.

Mesoaminen tai taipumus sellaiseen nousi esiin sekä 1. vuoden sooloprosessissa (vaikkei sitä esitykseen juurikaan päätynyt) että kahdessa myöhemmässä teoksessa, Artistic Collaboration -kurssin teoksessamme *Fositar* ja yhteisessä lopputyössämme *Phoenix - A Deep Relaxation Serotonin Release*. Soolossa minua kiinnostivat elokuvien *Hiroshima*, *Rakastettuni* ja *Grease* sukupuoliekuvia sekä niiden kliseiset, maagiset, fantastiset tunnelmat. Pysin luomaan upottavaa, elokuvallista ja fiktiivistä tilaa äänimaisemalla ja tuomalla jonkin oudon etäisen, poseeraavan ja odottaman hahmon esiin. Rikoin kummatkin: elokuvasta leikattu korkojen kalsea kopina ja surumielinen melodia muuttuivat kikattavaan, röyhtäilevään keskusteluun ja leikkiin, jonka äänitin ystäväni Anna Kallion kanssa keväällä 2018. Olemiseni soolossa muuttui ja tulin jotenkin itsekseni, pinkaisin ulos ovesta.

Keskellä koronaa ja osittain karanteenissakin työskentely oli jotenkin piinaavaa – työskentelin paljon peilin kanssa ja vahdin tarkasti sitä, miltä näytin – asentoja, eleitä, sen sellaista. Työskentelin nyt toisin, mutta toisaalta ”aineistoni” myös johdatteli siihen: tarkkaan, kurinalaiseen, epävarmaan, unelmoivaan, passiiviseen, odottavaan ja sydänsuruiseen naiseen roolissaan.

En uskalla vielä työskennellä luottaen pelkästään sisäiseen kokemukseen. En usko, että abstraktit tunteukseni kääntyvät automaattisesti muitakin kiinnostaviksi näyttämöllisiksi kompositioiksi. Miten ruumiillistaa kiinnostavasti omaa abstraktia sisintä ilman artikuloitua konseptia, lienee seuraava kysymys.

Olen varmasti koheltanut ja sekoillut läpi monenlaisten improvisaatioharjoitteiden, mutta samaan aikaan suhtautunut tekemiseen tosissani. Kohellan voimalla, vakavasti. Myös muun muassa Sanna Myllylahden aamutunneilla sain tästä vihiä. Sannan tunneilla todella sai tehdä paljon, ja löysin hikipäisen liikkeen ja menemisen maun, samanlaisen mitä kaipaam lapsuudestani, kun olin terve, tietämätön, sukupuolikasvatuksesta hetken vielä vapaa. Sannan tunneilla olin usein epämurkuvuusalueellani, koska harjoitimme toisinaan nopealla tempolla erilaisia sarjoja, missä itse olen huono ja hidas. En juuri muista mitään, en

osaa vaihtaa lennosta vasemmasta oikeaan ja minua alkaa hävettää. Vaan ei se mitään. Perfektionistinen ja pikkutarkka suorittaja sisälläni alkoi vaikenemaan tai tyytymään hetki hetkeltä, vuosi vuodelta, ehkä. Kun aloin muutenkin voimaan paremmin ja tulemaan tutummaksi kehoni kanssa, ymmärtämään kehoani liikkeessä ja erilaisissa tiloissa, löysin nautinnon. Se oli ihanaa, ja havaitsin myös Sannan tyyliä tehdä jotakin tuttua, nopeaa ja levotonta, *sinne päin* -tekemisen mentaliteettia. Sallin itseni koheltaa mennessäni, jonkinlaisen epätarkkuuden, samaan aikaan kun olen hyvin perillä, miltä luinen rakenteeni tuntuu, miten nesteet liikkuvat. Opettelin irti päästämisen makuun sarjoja tehdessäni.

How do I make space and what kind of space do I make for myself. Millaista tilaa oikein asutan? Ja mitä tässä nyt puuhastelen. Lähtiskö tää tästä vaan, ja humpati jai... Tää kantaluun ja istuinluun suhde, tää on todella oleellinen. Huge, luxurious back.

Työntö, paine, puristus. Tulee tällainenkin ajatus: praktiikka on jotain mikä saa minut jaksamaan, innostumaan, ryhtymään töihin. Se ei ole aina sitä *mitä harjoitan sillä hetkellä* vaan kaikkea sen ympärillä, miten ryhdyn työskentelemään, mikä saa minut keskittymään, innostumaan. Minulle paras tanssi on sitä mitä teen väleissä. Tämä on praktiikkaani; holistinen käsitys päivästä. Käytän 5 tuntia mielenilmausta valmistelemaan työhön ja kokouksiin, minkä jälkeen käyn salilla. Nostan rautaa. Tulen koulun viereen laiturille uimaan. Tykkään siitä kun nostan rautaa. Ajattelen äärimmäisyyttä, annan sen informoida liikettä. Syntyy miellyttävää tunnetta, kun liikun: olen oppinut esiintymään niin ettei minua häiritse vaikka ohikulkijat ja ympärillä ihmiset havaitsevat.

- Intuitiivinen kehon kuuntelu
- Äärimmäisyys, myös
- Radikaali ajattelu: hyvänlainen ehdottomuus

Ilman viiden tunnin kapinaa ja muuta kaikkea en voisi seistä praktiikkani takana, ei se olisi minun, ehkä ignorantin praktiikkaa. Olen hedonisti, mutta olen myös muuta.

HOLISTINEN

Vuotta ennen kuin aloitin opinnot tanssitaiteen ohjelmassa, olin hyvin inspiroitunut taiteen ja yhteiskuntakritiikin yhteentulemisesta ja aihelehtöisestä työskentelystä. Uutena jäsenenä Ylioppilasteatterissa pääsin ekokriisitietoisien, dokumentaarisen teatterin sekä yhteiskunnallisen keskustelun äärelle. Ronja Louhivuoren teksti ja ohjaus, *Koko Love* käsitteli “ei-inhimillisiä olentoja kohtaan tuntemaamme uteliaisuutta, haltioitumista, rakkautta sekä vilpittömyyttä ja tuhoisaa halua ymmärtää, nimetä ja määritellä”²² ja talon taiteelliseen linjaan tuolloin Anni Mikkelsen ja Hannes Mikkelsen. Samaan aikaan avoimen yliopiston kurssilla tutustuin antropologi Eric Wolfiin (1923–1999) ja luin hänen holistisesta maailmakäsityksestään sekä kritiikistä, jolla uudisti omaa alaansa. Sen lisäksi, että hän kuoli vuonna, jona synnyin, meitä yhdistää kiinnostus valtaan, Karl Marxiin ja kritiikkiin. Hänen työnsä keskeisiä teemoja ovat eurooppalainen imperialismi ja kapitalismi: “historia, dynamiikka, valtavirtaantropologian ja muiden yhteiskuntatieteiden kritiikki sekä marxilainen näkökulma”²³.

Muistiinpanojeni mukaan yhteiskunnan nykyinen jaottelu erillisiin aloihin tuottaa outoa ja virheellistä kuvaa maailmasta. Ilmastokeskusteluissa pohdin usein samaa: Sen sijaan, että yhteiskuntaa hoidettaisiin holistisena kokonaisuutena, puhutaan erilaisista “politiikoista”: turvallisuuspolitiikasta (jota saavat kommentoida vain puolustusministeri tai Suomen armeijan propagandakoneisto), talouspolitiikasta (jota saavat kommentoida lähinnä kauppa- ja teollisuusministeriön virkamiehet tai Nordean pankinjohtaja), ilmastopolitiikkaa (jota kommentoi kuka milloinkin) ja kulttuuripolitiikkaa (jos sellaista edes noteerataan enää). Tällä tavoin ei hoideta monisyisiä, systeemisiä, toisiinsa kietoutuvia ongelmia.

Onko tosiaan niin, että valtiontaloudella ei ole mitään tekemistä Suomen ekologisen velan ja ylikulutuksen kanssa? Mitä ilmastokriisi sitten uhkaa, ellei turvallisuutta tai tulevaisuusnäkyviä? “Taiteilija Kim Modigin mukaan sosiaalipolitiikka on parasta taidepolitiikkaa”, kirjoittaa jälleen Löppönen. “Kaikkia koskettavia tavoitteita voisivat olla ainakin perustulo, alhaisempi vuokrataso ja ilmainen joukkoliikenne”. Myös ilmastoliike voisi ajaa näitä asioita.

---

²² Koko Love, *Ylioppilasteatteri* 5.12.2019–25.1.2020. <https://ylioppilasteatteri.fi/arkisto/kokolove/>

²³ McC. Heyman Josiah. Eric R. Wolf 2023. *Oxford Bibliographies* <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0042.xml>

Pohdin sitä, millainen käsitys tarvittavista muutoksista Taideyliopistossa vallitsee, sillä myös siellä halutaan taiteen olevan tulevaisuudessa "osa ekologisen kestävyyskriisin ratkaisua"²⁴. , Tämä on oikein lupaava alku, mutta ei poikkeuksellinen. Jopa yritykset puhuvat kestävydestä - nekin, jotka mitä ilmeisimmin kriisiä kiihdyttävät. Pohdin, millaisia muutoksia ollaan käytännössä aikeissa tehdä vaikkapa taiteen opiskelun ja sen painopisteiden suhteen. Entä millaisiin valtarakenteita haastaviin keskustelunavauksiin tai muuhun osallistumiseen Taideyliopisto kykenee?

Muistiinpanojeni mukaan Wolf käsittelee teoksessaan *Europe and the People without History* (1982) paljon Marxia, koska "Marx oli viimeisiä, jotka vielä pyrkivät holistiseen ihmistieteeseen. Tuotanto ei ole Marxille vain talouden kysymys vaan ekologinen, sosiaalinen, poliittinen ja sosiaalipsykologinen. It is relational in character." On huomattava myös, että holistinen lähestymistapa maailmaan on paljon Wolfia vanhempi ajatus ja keskeinen alkuperäiskansojen tietojärjestelmille: "Indigenous knowledge is based on millenia-long study of the complex relationships that exist among all systems within creation. - - critical Indigenous knowledge has remained outside the carefully ordered categorization of Western thought, making its holistic concepts difficult to comprehend for those who have been trained to see the world in fractured pieces"²⁵.

Luonteeltaan relationaalinen. Samaa suhtautumistapaa kaipaavat myös taiteessa, taiteilijaksi kouluttautumiselta ja omalta elämältäni, praktiikalta. Haluaisin kai kysyä banaaleja, mutta kouluaikana melkoilla koskematta jääneitä kysymyksiä kuten:

Mitä liike on osana laajempaa kokonaisuutta? Miten tehdä politiikkaa nykytanssin kysymyksillä tai miten politisoida tanssia näyttämöllä? Mitä tanssi on tanssialin rauhan ulkopuolella tai yhteiskunnallisena ilmiönä? Miten harjoitan tanssia kaikkialla; miten vaikuttaa manifestista; miten käyttää kehoa aktivismin välineenä; millaista kehollisuutta tarvitaan tulevaisuudessa; entä millaista on oravilla tai millaista oli niillä lajeilla, jotka

---

²⁴ TAIDEYLIOPISTON YMPÄRISTÖOHJELMA, 9.3.2023, <https://www.uniarts.fi/yleistieto/taideyliopiston-ymparistoohjelm/#1-opetus-tutkimus-ja-taiteellinen-toiminta>

²⁵ Sherri Mitchell, Weh'na Ha'mu Kwasset, Penawahpskek Nation: *Indigenous Prophecy and Mother Earth, ALL WE CAN SAVE, 2020, s. 16*

kuolivat sukupuuttoon viime vuonna; mitä opetetaan valkoisen ylivallan ulkopuolella ja millainen rooli tanssilla on ollut poliittisissa liikkeissä.

HERKISTYMINEN: KOKEMUKSEN KUNNIOITTAMISESTA

Ensimmäisenä vuonna opin vähitellen pehmentämään ja keventämään otetta. Olen ollut armoton, kova, se kulkee verissä tai siihen on ollut taipumus mielenterveyssyistä. Sitten olen kirjoittanut muistiin, että "tänään valuin kuten yleensäkin nyt, valelin pitkin lattiaa, niin mahdollisimman paljon nautintoa että tuntuisi mahdollisimman hyvältä / Kävin Merihaan laitamalla lukemassa ja uimassa. Sitten tulin saliin. Uinti teki niin tietoiseksi kehosta että sen kanssa oli helppo työstää."

Tällä hetkellä en näe itseäni tekemässä näyttämöteoksia, vaan minulle tärkein tanssi ja kehotieto on nyt sitä, joka saa jaksamaan, iloitsemaan, hellittämään ja mikä tapahtuu jossain välissä. Haluaisin tulla paremmaksi ja varmemmaksi jakamaan kehon hellyyttä ja kehon kanssa tuntemista myös muille. Haaveilen, että osaisin ohjata tai fasilitoida tilaa. Koen, että oma aktivismini tarvitsee herkkää tilaa, kokemuksen kunnioittamista, kehollista *sluibailua*.

Puhuimme tanssija Samuli Emeryn kanssa eräissä juhlissa kerran huhtikuussa 2023 koulusta ja työstä, tanssista. Samuli kuvasi tanssimalla ruokkivan kehonsa ekologiaa ja puhui siitä, miten hän on etuoikeutettu kun saa työkseen ravita kehoa ja mieltä. Se oli kauniisti sanottu, ajattelen samoin.

Keho käskee: poski maahan

*kaipaen kohti ojan penkkaa, hajonnutta lehteä ja mutaa / kosken, huomaan lumessa sekaisin
oksan poikia ja soraa / iho vasten asfalttia, kallion rintaa,*

Mitä on kehon monimuotoisuus.

Hoidan sitä auringossa laiturilla, laituri huojuu ja minulla tiivis tuntu sen puusta.

Kirjoittaminen sujuu, tässä kun on saanut liikahdella...

2. vuosi

Pakina muistuttaa kapinasta, Palestiinasta ja aktiivisesta vastarinnasta.

liris muistuttaa kukkaa, silmien avautumista ja uhmaa.

On meneillään hengenvaarallinen ja elämää tappava rakenteellinen kriisi, mutta Helsinki se jatkaa kuin surua ei olisikaan. On etukenossa lähdettävä kokoukseen - yhteinen on jo käynnissä, se voimistuu.

Viitapiiri Ry:n Runopihafestivaaleilla, 6.7.2022

Iiris Laisi on kirjoittaja, aktivisti ja tanssin opiskelija Helsingistä. Esiintyessään hän etsii toivoa, runoa ja rehellisyyttä.

Toisena vuonna kirjoitin paljon, puhuin vielä enemmän ja politisoiduin lisää. Olin mukana Syyskapinassa, suunnittelin ja fasilitoin puheohjelmia radioon, juonsin striimejä - tein jonkinlaista esiintyjäntyötä ilmastokriisin yhteydessä. Tein puhekeikkoja ja keväällä kirjoitin artikkelin. Toimin, olin tosi lopussa, mutta kiinnyin osaksi kapinaa. Olin koulussa, mutta ahdistus, tieto ja kaikki tunteet veivät jatkuvasti muualle.

ELORADIO:

La 2.10. Valkoisuuden reflektointi

Ma 4.10. Ilmastohätätila ja systeemimuutos

Pe 8.10. Utopiat

<https://www.radiohelsinki.fi/ohjelma/eloradio/>

Kapinan myötä ryhdyin yhä kiivaammin etsimään ja harjoittelemaan jonkinlaista aktivistin praktiikkaa. Taiteellinen työskentely tuntui hallitsemattoman levottomalta, ristiriitaiselta ja vaikealta. Kysyin itseltäni ja instituutiolta vain yhä vakavammin kysymyksiä kuten: onko taiteen tarkoitus olla pelkkä nautinnon ja itsetutkiskelun väline? Mitä tämä tarkoittaa valkoisuuden reflektoinnin ja purkamisen kannalta? Miten tehdä taidetta, joka *toimii*? Mitä minä oikeastaan teen täällä, entä mitä yhteistä on taiteen *opiskelulla* ja taiteen *tekemisellä*?

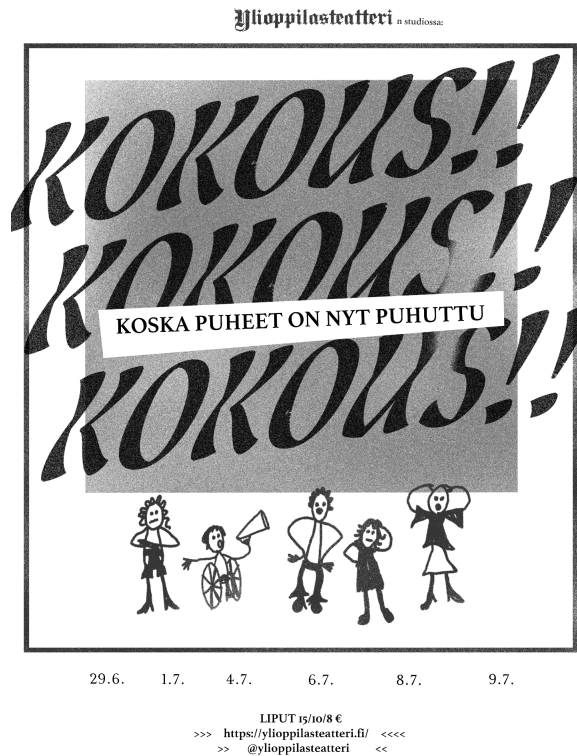
Kolmen viikon mittaisella taiteellisen tutkimuksen kurssilla "sitouduin vaikeuksiin" tuoksi ajaksi enkä osannut etsiä tanssia. Inspiroiduin teoksista kuten *Staying with the Trouble: Donna Haraway (2016)* ja *Decolonizing nature: T.J. Demos (2016)*. Osallistuin lähimetsähakkuiden pysäytykseen Honkasuolla Helsingissä, minkä oikeuskäsittelu on edelleen kesken. Hoidin asioita Elokapinassa ja yritin kirjoittaa sen blogiin tekstiä valkoisesta pelastajuudesta, mutta olin liian yksin enkä levottomuuden ja ahdistuksen vuoksi kyennyt nauttimaan siitä. Tein muistiinpanoja suurille papereille ja jätin niitä ympäri koulua. Kiinnittelin niitä hissiin ja ja ilmoitustaululle, mikä kaikki tuntui melko typerältä, kömpelöltä.

Toinen kysymys tietysti on, tuleeko epämiellyttävien asioiden kanssa työskennellessä ylipäänsä etsiä nautintoa. Antirasismikouluttajat sanovat usein, että kun kehossa on vaikea olo, tietää tekevänsä jotain oikein ja menevän oikeaan suuntaan. Rasismien purkaminen ei oikein voi olla helppoa.

Kiitän mentoriani Simo Kellokumpua tuesta ja kiinnostuneesta asenteesta suhteessa tekemiseeni. Hän usutti minua pohtimaan, mitä tekemistä tanssilla on minkään kanssa, mistä olen kiinnostunut ja kehotti menemään kohti sitä tunnetta, joka oli läsnä: *että tässä ei ole mitään järkeä.*

Kaipaen taiteen opiskelulta sitä, että se haastaisi minua menemään ulos, sysäisi kohti maailmaa. Tällä hetkellä minusta tuntuu, että olen aamuysistä iltaviiteen luokkani kanssa sterilissä salissa, jossa on muovimatto. Tunnustelen miltä kehossani tuntuu - no, en tiedä, ainakin ahdistaa, viime yönä luin artikkelin että hiekka loppuu maailmasta, koska sitä käytetään rakentamiseen liian kovalla tahdilla.

Mitä yritän sanoa on, että valitettavasti minusta tuntuu, että hukkaan aikaa. Omaani, yhteistä, muutokselle potentiaalista aikaa.

Ilme: Tuulia Kivistö

AGITAATIOTA: KOKOUS

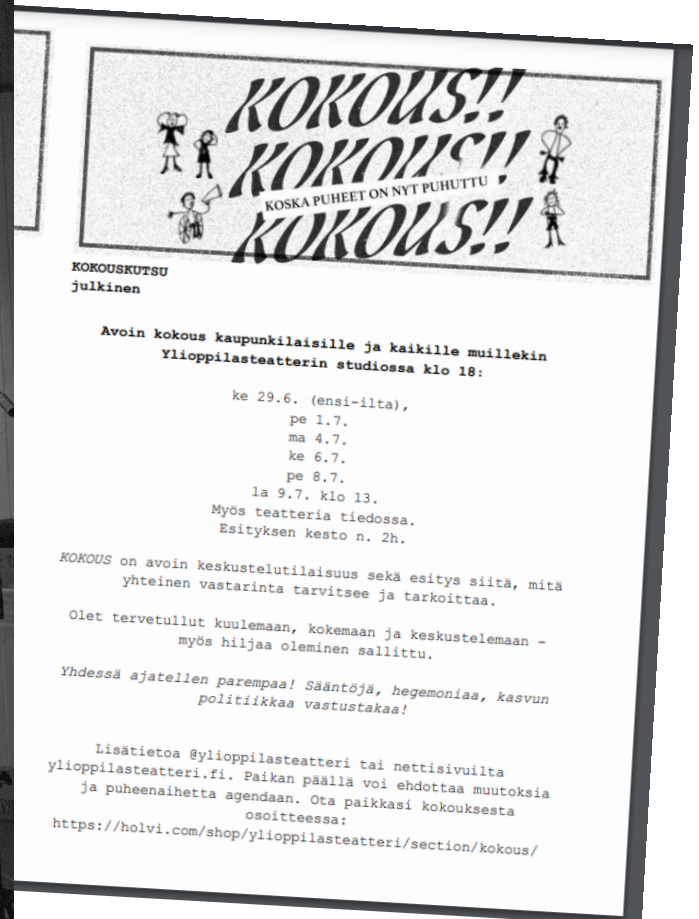
Kesällä 2022 teimme Ylioppilasteatterin studiossa aktivistisen esityksen ja keskustelutilaisuuden, *KOKOUS - koska puheet on nyt puhuttu*. Kutsuimme sen koolle yhdessä toisen YT:n jäsenen, Oona Laitisen kanssa. Työryhmään kuuluivat lisäksi Alise Lehtonen, Eltti Kinnunen, Helinä Kumpulainen, Julia Pakkanen, Li Krook, Nata Karjalainen, Nooa Paukkunen, Osma Tikka, Stella Massa ja Tuulia Kivistö.

KOKOUS oli minulle yritys tehdä esitys, joka toimisi aktivismin ja kansanliikkeen parissa ja niiden tavoin. Toivoin synnyttäväni esityksen kautta toimijuutta ja vahvistavani liikettä - esimerkiksi Elokapinan yhteisöä - niin, että resurssini eivät kesän aikana olisi täysin poissa sieltä ja teatterissa kiinni. Halusin haastaa esitystilannetta ja muuttaa sen luonteen avoimeksi keskusteluksi kaikkine kiusallisuuksineen ja yllätyksineen. Olin kaukana

somaattisista kysymyksistä, sen sijaan kiinni sosiaalisessa liikehdinnässä. Prosessi oli raskas ja epäonnistuin, koska “se mitä teet muille, teet myös itsellesi”. Ennen kaikkea, on opeteltava lepäämään. Toimin prosessissa ohjaajana ja dramaturgina.

kuva: Oona Laitinen

Koollekutsujina meitä kiinnostivat Ylioppilasteatterin “poliittisesti tuliset vuodet” eli 1960-70-luvut sekä arkisto vanhoine kokouspöytäkirjoineen, sillä niissä on dokumentoitu yhteisön ylläpitämisen perusasioita vuosikymmenten ajalta. Arkistot vaikuttivat esityksen visuaaliseen ilmeeseen ja markkinointiin. Agit Propin musiikki ja radikaalivasmemistolaisuus on puhutellut minua niin kauan kuin siihen tutustuin, ja nyt ohjaajana ammensin julistavasta laululiikkeestä etukenoa kohtaukseen ja toiveisiin liittyen tilasuunnitteluun. Suurimmalta osin nyt-hetki ja siihen puuttuminen määrittivät kuitenkin sisältöä.

Tavoitteemme Oonan kanssa oli tuoda ihmisiä yhteen yhteisen vastuunkannon äärelle.

Kysymme produktiohakemuksessamme lähinnä kahta asiaa: *mistä helsinkiläisten tulisi juuri*

nyt kokousta? sekä miten Ylioppilasteatteri voisi fasilitoida ja edesauttaa kansalaiskokousta²⁶? Halusimme myös ottaa kantaa Helsingin kaupungin strategiaan ja oikeistolaistuvaan politiikkaan ja tutustua kaupunginvaltuustoon. *KOKOUKSESSA* tavoite oli agitoida ihmisiä mukaan toimintaan, ja haaveissamme oli jatkaa säännöllistä keskusteluklubia Ylioppilasteatterilla *KOKOUKSEN* jälkeen. Tämä nousee tasaisin väliajoin mieleeni, mutta ei ole vielä käynnistynyt.

DEBT FOR CLIMATE

Samaan aikaan kesällä muutama tuttu herätteli Elokapinassa keskustelua globaalin etelän²⁷ aloittamaan [Debt for Climate](#) -liikkeeseen liittymisestä. DFC ajaa globaalia ilmasto-oikeudenmukaisuutta ja targetoi kolonialistista raha- ja velkapolitiikkaa - Maailmanpankkia ja IMF:ää. Liike kutsuu kaikkia, joiden mielestä rikkaan pohjoisen tulee aloittaa ekologisen velan takaisinmaksu välittömästi ja mitätöidä etelän rahallinen velka, liittymään mukaan ja organisoitumaan omassa yhteisössä.

Debt for Climate Suomen ensimmäinen mielenosoitus Suomen Pankilla, 27.6.2022

²⁶ Kansalaiskokous tai kansalaisfoorumi on keino laajentaa demokratiaa ja tuoda poliittista päätöksentekovaltaa lähemmäs yhteiskunnan eri väestöryhmiä. Elokapina, osana kansainvälistä Extinction Rebellion -liikettä, vaatii kansalaisfoorumin perustamista Suomeen, eduskunnan rinnalle, minkä avulla voitaisiin paremmin pitää huolta, että siirtyä ekologisempaan yhteiskuntaan olisi johdonmukainen ja oikeudenmukainen.

²⁷ kolonialismin ja kapitalismin köyhdyttämät alueet ja ihmisryhmät. Huom. itse käytän termiä tässä kaksijakoisesti. Hanna Niittymäki, *ETELÄN ÄÄNI*, Suomalaiset kehitysjärjestöt - Fingo ry <https://globaalikasvatus.fi/wp-content/uploads/sites/6/2021/08/etelan-aani-globaalikasvatuksessa.pdf>

Halusin *KOKOUKSESSA* tarttua tähän ajankohtaiseen tarpeeseen, ja löytää esityksen ja toiminnan välistä synergiaa. Ryhdyimme *KOKOUKSEN* harjoitusajalla perustamaan Debt for Climate -jaostoa Suomeen: Pidimme muutamia avoimia kokouksia, joihin sai tulla kuka tahansa. Myös muutama kaupunginvaltuutettu osallistui kokouksiimme. Debt for Climate Finland lähti siis käyntiin osittain tästä Ylioppilasteatterilla tekemästämme työstä, mutta toki perustamistyöhön osallistui moni rakas aktivisti työryhmän ulkopuolelta: pääsääntöisesti Elokapinasta ja SOMOS SUR -kollektiivista²⁸. Debt for Climate on nyt järjestäytynyt ja aktiivinen työryhmä, jonka kautta vaikutetaan esimerkiksi ilmastoliikkeen sisäiseen keskusteluun valkoisuudesta ja kolonialismista; joka hostaa dialogisia tapahtumia, kääntää ja kontekstoi tietoa suomeksi ja Suomeen sekä kutsuu ihmisiä mukaan vaatimaan velkojen perumista. Olen itse yhä aktiivisesti siinä mukana, ja minua innostaa työryhmän ketterä, intohimoinen, sitoutunut ja huomioiva ilmapiiri.

KOKOUS ja Debt for Climate, kesä 2022, oli ensimmäinen suuri kokeilu sellaisten asioiden parissa, joista aidosti innostun ja joissa olen vahvoilla. Vaikka oli ihanaa tehdä teatteria ja rakentaa liikettä samaan aikaan, oli työskentely sotkuista, liiallista. Opin tärkeitä asioita kestävästä ja kestäättömästä ilmapiiristä, eskaloivasta persoonastani, kriittisestä mielestä

²⁸S.U.R., Amy Geleran nettisivut: <https://amygelera.com/S-U-R>

sekä siitä, miten paljon erilaista työtä ja huomioitavaa liittyy ryhmäteoksen tekemiseen. Se tuntuu olevan jotakin aina aikatauluista ja tapaamisten sisällöstä tuotannon kysymyksiin, sosiaalisiin suhteisiin ja yhteisten tarpeiden, rajojen ja toiveiden neuvotteluun. Haluan oppia itsesäätelytaitoja, hallitsemaan paineitani, johtamaan määrätietoisesti vaikkakin lempeästi sekä luottamaan enemmän, päästämään kontrollista. Hierarkiattomat rakenteet ja toisaalta johtajuus eivät mielestäni sulje toisiaan pois, kumpaakin tarvitaan. Epäonnistuminen perusasioissa aiheuttaa häpeää ja kärsimystä. Työn johtaminen on vaikeaa ja työryhmän fasilitoimista on harjoiteltava.

3. vuosi

Suunnittelen elämäni mahtavaksi teidän kummankin kanssa nyt kun minulla on energiaa ja luottoa tuleviin päiviin. Setä kyselee täsmällisiä ja siksi rasittavia, lähes vaativia kysymyksiä ura-ajatuksistani, vaikka sellaisia ei ole lähimainkaan päässäni. Sanallistan ensimmäistä kertaa sen, mitä uudenvuoden juhlissa haudoin tanssilattialla ja pihalla, jonkun tyyppin takin alla keinussa ja lopulta aamuyöllä bussissa:

Sanon että minä en tähtää mihinkään, ainoa tavoitteeni on... no, kapitalistisen patriarkaatin murentaminen, sen puitteissa minun on elätettävä itseni.

Ne ovat aiheita, eivät positioita. En keksi mitään nimikettä joka olisi tavoittelun arvoinen.

Kaikki on paskaa, sanotaan, ja se on ihan totta. Yhtäkkiä löydän itseni bileiden tuoksinasta kysymästä etäiseltä kaverilta toiveita tai haaveita tulevalta ikävuodeltaan. Kaveri alkaa pian suunsa avattuaan itkemään holtittomasti ja häpeämään sitä, näen sen tavasta jolla hän pyyhkii silmiään ja nauraa.

"Mutta siis nii en mä tiedä... miten mä tai sä tai niinku, me... voidaan edes tehdä mitään"

En minä oikeastaan ede usko siihen unelmapuheeseen, ei minullakaan oikeastaan ole unelmia. Mikä typerä kysymys esittää. Tajuan, että olen ottanut mukavan takakenoisen asennon ja istunut siinä jo hetken aikaa.

Kolmannen ja viimeisen vuoden alussa päätin, että nyt keskityn vain lepäämiseen, opintoihin ja taiteeseen. Halusin antaa itsestäni mahdollisimman paljon sille - yritin tätä ihan

vakavissani. Lokakuussa tosin oli *Luontokatokapina*²⁹, jonka mediahommiin muun muassa hyppäsin mukaan, mutta joululomalla tilasin elämäni ensimmäisen suoratoistopalvelun ja opettelin olemaan. Itsen kuuntelu ja myötätunto oli alkanut tuntumaan jo ruumiillisella, arjen tasolla. Tammikuun lopulla alkoi kuitenkin koulupäivien päätteeksi olemaan outo, irtonainen ja ahdistunut olo, ja oivalsin pian, että minun tarvitsee säännöllisesti myös itseni vuoksi tuntea olevani mukana yhteisessä liikkeessä. On vaikeaa, mahdotonta, pysyä pois suoran toiminnan askareista. Kokouksista, tapaamisista, tekstitiedostoista, joilla yhteistä tavoitetta yritetään ajaa.

PHOENIX - A DEEP RELAXATION SEROTONIN RELEASE

Phoenixissä opettelin jälleen pehmentämistä ja vähemmän tekemistä. Paitsi kehon, myös katseen pehmentämistä. *Näyttämöllä voi olla myös katsomatta yleisöä, omissa oloissaan. Mitä jos en katso yleisöä ollenkaan?*

Työkaluja:

- Invite being seen
- Katson niskallakin, takatilalla. Mutta näyttämöllä voi ja saa olla myös katsomatta silmillä yleisöä ollenkaan
- kaikki ei kaipaa sanaa, vaan uppoamista itseen, ja toiseen, itsen kaltaiseen. Teoksessa työstän itselleni vieraalta tuntuvaan katsomisen tapaa, joka on uppeluksissa, yleisön jokseenkin unohtava, ohittava, läpi katsova. Harjoitan jotakin "blancoa" kuten kuvasi eräs katsoja-kollega.
- unohtuminen tunteeseen, uppoutuminen

Phoenixin aikana ja sen jälkeen, kun horisontissani hämöttää valmistuminen, minusta tuntuu kenties ensimmäistä kertaa aidosti siltä, että sanattomuus voisi olla kiinnostava ja potentiaalinen optio myös omassa työssäni. Aiemmin minusta on tuntunut, etten osaa tai tiedä, mitä mieltä sellaisessa olisi.

MAAILMASUHTEESTA: KAIKKI MUU

---

²⁹ LUONTOKATOKAPINA 5.-14.10. <https://elokapina.fi/luontokatokapina/>

tehdään marian tunnilla hiusharjoitetta ja tehtiin lantion ja pään painoakin. oli tosi helpottavaa, jotenkin keho halusi vaan rynniä ja tuntea itsensä... manifestointi teki hyvää, siis se että kirjoitin Voiman artikkelin. tanssiessa ajattelin että onpa nyt kevyempi heittäytyä tähän ja tavallaan tehdä mutta tietää, että tämä on tällaista... antaa ehkä enemmän liikkumavaraa, kun voi vastustaakin.

Olen kirjoittanut ja puhunut paljon kuilusta tanssitaiteen ja kaiken muun välillä. "Kaikki muu" on toki paljon sanottu, mutta tarkoitan sitä, eikä kuilu sitä paitsi ole vain minun ajatukseni. Samaa käsitellään yksityiskohtaisesti muun muassa ArtsEqual -tutkimushankkeen loppuraportissa, jossa ehdotetaan lukuisia käytänteitä ja prosesseja, joilla "taiteen alojen ammatillista koulutusta uudistetaan radikaalisti"³⁰. Tutkimushankkeen tavoite oli ja on saada taideinstituutiot purkamaan omia, epäarvoistavia mekanismejaan sekä laajentaa tulevien taiteilijoiden toimenkuvaa ja ymmärrystä yhteiskunnallisten epäkohtien huomioimisesta omassa työssä. He ehdottavat, että mikäli taiteilijoita koulutettaisiin erilaisissa yhteisöissä ja instituutioissa, nykyisten eriytyneiden laitosten sijaan tai lisäksi, he voisivat kokea kuuluvansa erilaisiin fyysisiin tiloihin ja luoviin suhteisiin toimiessaan myöhemmin ammattikentällä. Tunnistan itseni tästä: koen kuuluvani mielenosoituksen sekä sitä valmisteleviin tiloihin hyvin, olen niissä kuin kotonani. Päinvastoin tanssisaliin taas en ole kokenut kovin hyvin kuuluvani, mutta sinne on täytynyt mukautua, ja siitä kai tämä kaikki.

Julkaisussa todetaan, että "modernin aikakauden näkemys eheäreunaisista oppiaineista ja ammanteista, joita harjoitetaan eriytyneesti itsenäisissä käytäntö-yhteisöissä, vaikuttaa edelleen voimakkaasti taiteissa (Lehikoinen ym., 2021). Tällaisessa ajattelumallissa taidejärjestelmä nähdään olevan olemassa vain itseään varten ja vastaamassa vain taiteelle itselleen mielekkäisiin kysymyksiin." Tämä on se kuilu, jota tarkoitan, ja kirjailija ja kuraattori Andre Lepecki sanoittaa samaa asiaa: "Liike etsintänä, matkana, itsen hajoamisena on vain liikettä liikkeen vuoksi. Se on nimenomaan modernismin uusi tapa ymmärtää liikettä."³¹ Voiman artikkelissani kysyn, että mikä siis on tämän, "Lepeckin mukaan "tyhjäksi raivatun, post-kolonialistisen tanssisalin" suhde oikeastaan mihinkään, mitä maailmassa on

---

³⁰ Ilmola-Sheppard, Rautiainen, Westerlund, Lehikoinen, Karttunen, Juntunen & Anttila, ArtsEqual: Tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana. *Taideyliopiston CERADA*, 2021

³¹ Lepecki, Andre, *Tanssitaide ja liikkeen politiikka* (2006).

meneillään? Mihin minä oikein valmistun täältä – itseäni tutkiskelemaan? Moderniin tyhjiöön?”

Ennalta määrättyyn lukujärjestykseen, länsimaiseen taidetanssiin ja sen lainalaisuuksiin nojaavissa opinoissa en kokenut aina saavani yhteyttä muuhun yhteiskuntaan sellaisella tavalla, mitä koen taiteessa tai taiteilijaksi kouluttautuessani hyvin oleelliseksi. Tämä ei ole tietenkään vain Teatterikorkeakoulun ongelma, vaan perusasetelma yhteiskunnassa - siis alojen eriyttäminen toisistaan ja niihin suhtautuminen erillisinä sfääreinä - kuten Wolfkin osoittaa. Opintojen kontekstointi, yhteys salin ulkopuoliseen todellisuuteen sekä kriittisyys jäivät ohueksi, marginaaliin sekä oman mielenkiintoni, aikani ja jaksamiseni varaan. Pohdin, onko tälle varaa kuudennen massasukupuuton ajassa. Koulussa koin taiteellisen työskentelyn usein pyytävän minulta eräänlaista tyhjentymistä, eriytymistä “kaikesta muusta”. Jos on niin, että iso osa tanssijan kysymyksistä avautuu lähinnä tanssijoille itselleen, se on ihan ok ja sillekin on paikkansa. Mutta sen rinnalla voisi olla jotain muutakin. On velvollisuus olla. Oma tarpeeni ja uskoni on mennä taiteen keinoin nimenomaan *päistikkää*, suoraan kohti asioita.

Reflektiota

Monenlaisten vaiheiden aikana ja jälkeen opettelen käyttämään kehoani liikkeelle, runoudelle ja politiikalle rinnan. Yritän antaa aikaa *soluisan ruumiini* aisteille sen verran, että jaksan käsitellä myös muuta, pakottavaa ja kiireellistä, *sitä mitä tapahtuu nyt*. Tanssin, ehkä, jotta jaksan olla läsnä siellä, missä tuleekin olla. Ehkä tanssin juuri sen verran, että muistan innostua ja iloita, että vältän apatian - toisaalta loppuunpalamisen. Valkoisena perusterveenä keskiluokkaisena ihmisenä minun on tehtävä vaikeita, tylsiä ja raskaita juttuja. En voi vain tanssia.

Kenties itselleni lankeaa tämä saarnaava ankeuttajan osa.

Eräskin ihailemani ammattitaiteilija, jonka teoksesta nautin aivan valtavasti taannoin, sanoi vieraillessaan kurssillamme, että varokaa ankeuttajia, niitä on kentällä. En ole varma keitä hän tarkoitti, kenties kaltaisiani.

Jos olen ankeuttaja, olen sellainen vain, koska maailmassa vallitsevat realiteetit ovat ihan vitun ankeita - ja totta. Sen sijaan, että luopuisin ankeudesta tai keskittäisin vähemmän

energiaa kollektiiviseen toimintaan, toivoisin, että ankeutta kantamaan liittyisi yhä useampi, kaikki. Myös kaikki taiteilijat, jotka ovat vallan hyviä siinä, mitä hapuileva, valtava, verkonkaltainen järjestäytyminen tarvitsee. Ilman monenlaista osaamista ja massan paloa muutoksen kutsuminen on mahdoton tehtävä.

Opintojen aikana fokukseni sitkosti kiinni "kaikkeen muuhun" - tanssisalin ulkopuolelle, kaduille, rakenteellisiin kysymyksiin, kuumentuvaan ilmastoon, kollektiiviseen työhön, maapalloon, jota tuhotaan. Otan tosissani sen, mistä progressiivisissa piireissä ollaan näennäisen nyökytellen samaa mieltä: "kyllä yhteiskunnan tulee perusteellisesti muuttua ja se muutos tulee näkymään kaikkialla." Olen osallinen tässä rakenteellisessä kriisissä, jossa taiteella tietysti on paikkansa. Yritän jatkaa taiteessa ja taiteen keinoin, mutta kurottaen kaanonista kauas, pois marginaalista katsoen itseni ulkopuolelle. Haluaisin lisätä kysymysten valikoimaan muitakin kuin sellaisia, jotka tuottavat minulle tietoa lähinnä omasta kehostani toimimassa "neutraalia" havittelevassa tilassa. Voi myös olla, että tanssi on minulle väärä.

Vaikka Teatterikorkeakoulu oli turvaa ja resursseja tuova rakenne minulle, en jatka opintoja siellä ainakaan nyt. Opiskelu vie niin paljon aikaa, energiaa ja fokusta pois muutostyöstä. En myöskään usko, että yliopistossa ylipäättänsä sijaitsee muutoksen potentiaali tai se tieto, jolla "ratkaistaan kestävyyskriisi". Etenkään, kun Fossiilikapitalismista puhuttaessa ei sitä paitsi voi edes puhua ratkaisemisesta - niin valtava ja kompleksinen kokonaisuus se on.

Tanssimalla sain aikaa ja tilaa opetella kuitenkin myös elintärkeitä perusasioita, kuten miten pitää huolta itsestä, miten kuunnella ja kunnioittaa tunteita ja tarpeita, miten toimia ryhmässä. Olen oppinut kiintymään, leikkimään ja tulemaan enemmän lapsen kaltaiseksi. Uskon, että sellaisessa mielentilassa voin paremmin kestää ja jaksaa ankeita ja todellisia maailman rakenteita, niitä vastaan tehtävää työtä. Kehostani on tullut sitkeä, muuntuva ja joustava - liikkeessä vimmainen. Vaikka tanssilla ei itsessään mitään ratkaisisi, tukee se toimijuuttani hektisessä työssä fossiilikapitalismin rakenteita vasten. Jaksan kokousta.

Olen uskaltanut tarttua asioihin, joista en tiedä, miten niitä tehdään. Ehkä koulussa harjoittamani riskinotto, luottamus ja "ei-tietämisen" sietäminen ovat työkaluja vastarintaan.

Kaikkien näiden harjoittelu on toki vielä kesken. Mutta näitä taitoja haluan yrittää viedä sinne, niiden asioiden yhteyteen, jotka instituutioissa loistavat poissaolollaan.

Kehoon keskittyminen ja luova ote elämään tekee hyvää, ja kaikilla maailman ihmisillä tulisi olla mahdollisuus sellaiseen. Se näyttäytyy minulle perustarpeena. Seuraavaksi täytyy ajaa perustuloa ja keskittää resursseja sellaiseen kampanjointiin, jotta kaikilla olisi rauhaa ja mahdollisuutta oleilla enemmän.

*Henki kulkee keuhkoon ja vatsaan, siellä ei ole esteenä mikään eikä pitele
Aurinko paistaa lahden selkään, omaan selkäni ja poskille*

Kaksi havaintoa

1. olisipa niin, että kaikkialla enemmän ihmisiä, jotka tekevät aktiivista vastarintaa *täysipäiväisesti* tai edes vakavissaan: Osallistuu, organisoii, puhuu, edes ajattelee tätä: istuu, pitää huolta, vaatii, vuorotellen ostaa eväitä kaupasta kokoukseen tai asentaa etäyhteyksiä viittä vaille tasan
2. muutoksen kannalta ja tehokkuuden näkökulmasta on sittenkin olemassa turhaa puuhastelua, jolla hairahtuu luulemaan, että vaikuttaa paljonkin

Lähdeluettelo:

Johnson, Ayana Elizabeth & K. Wilkinson, Katharine toim. 2020. All We Can Save. New York: One World.

Avoin kirje ja toimitankutsu museoille ja kulttuuri-instituutioille, Elokapinan blogi. 21.3.2023

<https://blogi.elokapina.fi/avoin-kirje-ja-toimintakutsu-museoille-ja-kulttuuri-instituutioille/>

Facts about the nature crisis, UN environment program.

<https://www.unep.org/facts-about-nature-crisis>

EU responses to climate change, European Parliament, 2022

https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20180703STO07129/eu-responses-to-climate-change?&at_campaign=20234-Green&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_audience=climate%20change%20facts&at_topic=Climate_Change&at_location=FI&gclid=CjwKCAjwuqiiBhBtEiwATgvixPQGcaepjsJAYgFE-EfJSpWe9GezzYfi0DfraY72dMB_GpfhK52PVRoCkloQAvD_BwE

From drifting to action, Greenpeace, 2022

https://www.greenpeace.org/static/planet4-finland-stateless/2022/02/26d855f3-greenpeace-briefing_ipcc-wg2-key-takeaways.pdf

Ylikulutuksen ja ekokriisin juurisyyt / The root causes of overconsumption and eco-crisis. Elokapinan blogi. 6.5.2022 <https://blogi.elokapina.fi/ylikuulutus/>

Nuori Voima 1/2021

Louhivuori, Ronja. Me emme tiedä. Uniarts 2018. s.22-23

https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/6663/DLouhivuori_Ronja_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Naomi Klein, Tämä muuttaa kaiken, Into kustannus, 2019. s.17

Halonen, Sinimaria. Saamelaisilta taiteilijoilta puuttuu taiteellinen vapaus, sanoo dokumentaristi Suvi West: ”On pakko olla poliittisesti aktiivinen”, Kotiliesi, 2022

<https://kotiliesi.fi/i ihmiset-ja-ilmiot/kulttuuri/saamelaisilta-taiteilijoilta-puuttuu-taiteellinen-vapaus-sanoo-dokumentaristi-suvi-west/>

Kontallaan tulevien sukupolvien puolesta, Maan ystävät, 25.4.2017

<https://maanystavat.fi/blogit/kontallaan-tulevaisuuden-sukupolvien-puolesta-tapahtuma-135-klo-13>

Brunnsberg, Magnus. Li Andersson ei tunnista poliisin kuvausta Valtioneuvoston linnasta ulos ohjaamisesta - myös Sauli Niinistö kiistää "reitittämisen" HS:lle.

Iltalehti. 9.10.2021

<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/9b92faca-5436-4070-a036-2ad0dc5f12dc>

Amnesty Suomi:

https://www.instagram.com/reel/Cowpp9Us0sO/?utm_source=ig_web_copy_link

Leinonen Jani. Li Andersson: Kansalaistoiminta / Civic Activism. Nykytaiteen museo Kiasma. 2015.

https://www.youtube.com/watch?v=3aFVd_gl3c4&list=PLYLP1fOMaRedCxYJJ3Ah8hWB4esAONYFf&index=6

Koko Love, Ylioppilasteatteri 5.12.2019-25.1.2020.

<https://ylioppilasteatteri.fi/arkisto/kokolove/>

Ilmola-Sheppard, Rautiainen, Westerlund, Lehikoinen, Karttunen, Juntunen & Anttila. ArtsEqual: Tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana. Taideyliopiston CERADA. 2021

Hanna Niittymäki, ETELÄN ÄÄNI, Suomalaiset kehitysjärjestöt - Fingo ry

<https://globaalikasvatus.fi/wp-content/uploads/sites/6/2021/08/etelan-aani-globaalikasvatuksessa.pdf>

McC. Heyman Josiah. Eric R. Wolf 2023. Oxford Bibliographies

<https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0042.xml>

Taideyliopiston ympäristöohjelma, 9.3.2023

<https://www.uniarts.fi/yleistieto/taideyliopiston-ymparistoohjelma/#1-opetus-tutkimus-ja-taiteellinen-toiminta>

Debt for Climate -liike: <https://debtforclimate.org/>